धर्म

क्र.१.३

३२८ रुमाल : ७५

निर्णयसिं

धर्मशास्त्र

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(1)

दधादि ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणां क्रमात् । कपिलां गां नीलमणिं घेतां घंटं च यामरे । अभिषेकं ततः कुर्या
द्गजमारस्य कृत्विजः ॥ एवं कृते मरे शान्तिः सर्वसिद्धिः प्रजायत इति ॥ ॥ अथ सहस्रचंडी ॥ सौर्व
तंत्रे योक्ता ॥ सहस्रचंडी विधि वक्ष्ये शृणु विप्लोम हामते । राज्यभ्रंशे महोत्पाते जनमारे महा
भये । गजमारे अश्वमारे अपरस्ये कल्पये तथा [illegible] इत्यादि विविधे दुःखे क्षयरोगादिजे भये ।
सहस्रचंडिकापाठं कुर्यात् कारयेत् तथा । [illegible] शतं श्लोका विस्तारे तु मंडपः । भोज्याः स
हस्रं विधिं ज्ञगोशतं दक्षिणां दिशेत् । गुरवे [illegible] देयं शय्यादानं तथैव च । सप्तधान्यं व
स्त्रदानं घेता अश्वं मनोहरं । पंचानि [illegible] मूर्तिः कर्त्तव्या वाडैनानतः । अष्टादश
भुजा देवी सर्वायुधविभूषिता । अवार [illegible] तव्यं सहस्रं प्रत्यहं होमको रात्री वा नि
यताहारः पयःपानेन वर्त्तयेत् । एवं यथ्यं डिकापाठं सहस्रं तु समाचरेत् । तस्य स्यात् कार्यसि
द्धिस्तु नात्र कार्या विचारणेति । एतद्धुर्यं यद्यपि महानिबंधेषु नास्ति तथापि पद्धयरूप चोउकामि
[illegible] दृष्टां वाराहोतं चोसंकटे समनुप्राप्ते दुर्भिक्षसामये तथा वैरिद्रोहे व्याधिदोषे धननाशे तथा

(2)

नि॰ सिं॰
१८६

हये। कुर्याद्घिन्नाछ्रतावृत्तं ततः संपद्यते खलु नं। श्रेयो वृद्धिर्विनाशाता वृत्ता राज्यवृद्धिस्तथापरा॥ म
नसार्थं सितितं देवि सिद्धैर्दष्टो नराछ्रतात्। सहस्रपर्वनाछ्रिन्नेः राजवृत्तो तिस्वयं स्थिरा।
भुक्त्वा मनोरथान् कामान् नरो मोक्षमवाप्नुयादिति॥ ॥इति शतचंडी सहस्रचंडीविधिः॥
अथ नवरात्रपारणानिर्णयः॥ सा च दशम्यां कार्या॥ आश्विने मासि शुक्ले तु कर्तव्यं नव
रात्रकं। प्रतिपदादिक्रमेणैव यावच्च नवमी भवेत्॥ त्रिरात्रं वापि कर्तव्यं सप्तम्यादि यथाक
ममिति हेमाद्रौ धौम्यवचनाच्च। नवमीतिथिपर्यंतं वृद्ध्या स्यात्जपादिकमिति निर्णयः उक्तत्व
नैर्नवमीपर्यंतं प्रधानत्वात्तस्याध्ककेरूपनासादर्शागच्चे न तत्पर्यवसितं स्यात्। आदिशब्देनो
पवासोक्तेः। इति त्रिरात्रव्रते नवम्यामुपोष्य दशम्यां पारणं तच्चैनं त्रिरात्रं वा
लु त्रिरात्रादौ तथा प्रसक्तेः। नवरात्रोपवासे न मानाभावश्रुतिवाक्यं। एवंच विंध्यवासि ॥१८६॥
न्यां नवरात्रोपवासतः। एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च। पूजनीया जनैर्देवी स्थाने स्थाने
पुरे पुरे इति हेमाद्रौ भविष्योक्तेः। नवरात्रसमाख्यातो नवम्यामप्युपोष्य चोद्यो। न तु तिथि

(2A)

ऽशासिष्टावप्युपवासान्नवतीति यं समाख्याति न कर्म विशे नवरात्रशब्दे … अत एवो
क्ते देवीपुराणे तिथिवृद्धौ तिथिह्रासे नवरात्रमपार्थकमिति तिथिवृद्धौ ना । तिथिह्रासेपि
व तिथिनाम्नुष्य चान्नवरात्र … एते नवरात्री एणं प्राधान्यात् ह्रासे …
थमिति मेवोक्तिः परास्ता । यत्तु देवीपुराणे … सिस्के खौ शक्रकुत्कामा … यंति
कां त्रयाचीह्य पन्येकारीनकारी … यदः । इति नवरात्रद्वयमुक्तं तद्धौ हाणि
सारिकविषयं । तस्य प्रयातिजाष … तिपत्प्रभृति क्रमात् । लोकालिसाधि
कं कर्म कारयेद्यापद … मी । मितिनवि … पर्यंतमेवाक्ते । रूपनारायणोनत्वत्तं
दादिव्रतप्रयोगग्रन्थे बोधकालस्य … न्यापारणामुक्तं । यदपि निर्णयदीपे । आश्विने
शुक्लपक्षे तु नवरात्रमुपोषितः । नवरा… पारणं कुर्याद्दशमीमिश्रितान्वेत । दशमीमि
श्रितायत्रपारणेन यमी भवेत् । दुःखदारिद्र्यदा ज्ञेया तथा व्रतविनाशिनी । आलनात्र

A joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(३)

ज्जिरवितं वचनं । यश्च कुरुते यामजेइतिवदंति । अष्टम्यास्तु कार्यस्यान्नवमीपारणादिने ।
यो मोहान्नैव कुरुते श्रमी वृथा नवम्यां [illegible] पारणं च कुर्याद्वै तस्य पुण्यं निरर्थकं नव
म्यां पारितादेवी कुलक्षयं [illegible] त्रयच्छति । दशम्यां पारितादेवी कुलनाशं करोति वै । तस्मात्तु पा
रणं कुर्यान्नवम्यां निषिद्धापिपत्यादौ [illegible] नियुदिसमरूप्यानि [illegible] सारि कनं
दादि अतच्चतुष्टयावजयाणि । तस्माद्दशमीपर्यंतमेवोक्तेरित्यर्थः । अन्ये आहुः । अन्ययाम
ष्टम्यां नवम्यां पर [illegible] पारणं विधा [illegible] न बौधेर्विरोधात् । वीरस्य [illegible] यानि
तु केश्चिल्लिखितानि नवम्यां पारणादि [illegible] कानि तानि [illegible] भाद्यादि विरुद्धत्वा
न्निरूप्यानि समरूपत्वेपि यदादि [illegible] नवमी तदा द्वितीयदिने पारणं [illegible] तिथ्यं
ते पारणान [illegible] नवमी मध्ये कार्यं व्यवं [illegible] यानि शिवरात्रिपारणादौ [illegible] २८
के [illegible] पारणाहस्तत [illegible] दिप्राप्तौ तदति [illegible] पारणं कुर्यादित्याहुः । तन्न [illegible] मंदोका
काम्यापवासे [illegible] कांते [illegible] घंतरा [illegible] सूतके । तत्र काम्यव्रतं कुर्याद्दानार्चन [illegible]

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(3A)

यथा कुरुष्व नमकस्या [illegible] निर्भाविनि [illegible] स्वस्थानं देवियं हि
अतस्त्रोतु जलं पृथ्वे स्थापुतां बजस्य [illegible] नीत्वा [illegible] विजय [illegible] भातः स्व
स्थाने गच्छ [illegible] समस्तरं [illegible] पुनरागमनाय चेोड [illegible] मयाः दवीयथा रा
पपादितां ॥ सन्दार्थ वसमादाय [illegible] स्त्ये [illegible] जसेज्ज्ञ वाहयेत् ॥ इयमेव विज
यादशमी ॥ ॥ साय द्वितीयदिने [illegible] नरस्याख्या [illegible] नाडी स्का दे
शम्यां तु नरैः सम्यक् हरजनी अपराजित [illegible] दिसेमा [illegible] परा [illegible] यन तः [illegible]
इणि निवमी [illegible] तस्यां हरज्यापराजिता [illegible] विधिना नरैः नवमी
बहु [illegible] दशम्यां नमस्याज्ञिनादशतिविजय [illegible] नी [illegible] दि
शम्यां हरजयेन्नरः । एकादश्यां न कुर्वीत तस्जनं चापराजितमितियदा तु हर [illegible] दिने श्रवणयो
गा तावः परदिने चाप्यापितद्योगेन । तदापरैव [illegible] तकाडेक [illegible] तकः स्यपः
उदये दशमी [illegible] संहरैः कादशीयदि । श्रवणं [illegible] यदा [illegible] सा ति [illegible] विजया भिधा [illegible]

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the [illegible] Chavan Pratishthan, Mumbai.

णर्हं तु पूर्णायां काकुस्थः प्रस्थितो यत उल्लंघयेयुः सीमानं तद्दिनर्क्षे ततो नराः । इति
काश्यपराह्णे परदिने पराह्णे श्रवणाभावे तु सर्वपक्षेषु पूर्वैव ज्योतिर्निबंधे रत्नकोशे
च नारदः । इषे सिंध्याम तिक्रांत किं ... तारकः । विजयो नाम कालोयं सर्वकार्य
सिद्धिदः । इषस्य नवमी शुक्ला ... श्रवणेनापि संयुक्ता राज्ञां पहाति
प्रयाणे ... यदि ये यदा राजनू ... । आश्विने मासि शुक्ले तु विजयं त
विदुर्बुधाः । अत्रायं निर्णयः ... कर्मकालः । तत्रैव हेमाद्रौ ... प्रदो
षगोः । तत्र दिनद्वये अपराह्णव्यापित्वे ... त्रदोषजाप्रे राधिक्यात् । दिनद्वये प्रदोष
व्यापित्वे परा । अपराह्णव्यापित्वे आधिक्यात् । श्रवणाश्ना रोहिणीवद्गयोजकः । दिनद्वये
अपराह्णस्पर्शे तु पूर्वा । तत्रापि परदिने पराह्णे श्रवणसत्वे परैवेति दिक् । अत्र विशाको १४९
नार्गवाचने दीपिकायां तु विष्णोदशमीयुक्ते जगन्नाथं नत्वा नाम्नत्रयं करो । अर्चयित्वा शमीवृक्षम

(५A)

यच्चपुनस्तत।शमीव्रन्दंस्कुद्रेमाङ्गोगोपथग्रालये।अमंगलानांशमनंशमनंदुष्कृतस्यच।दुस्वप्न
नाशनं।धन्यांप्रपद्येहंशमींशुभां।तथात्रविष्ये।शमीशमयतेपापंशमीलोहितकंटका।धारिण्यर्जु
नबाणानांरामस्यप्रियवादिनी॥करिष्यमाणयात्राया:यथाकालंसुखंमया।तत्रनिर्विघ्नकर्त्रीत्वं
नवश्रीरामपूजितेति।तथाग्रहीत्वासा[illegible]मूलगतांमृदंगीतवादित्रनिर्घोषैरा
नयेत्स्वगृहंप्रति।ततोभूषणवस्त्रादिधार[illegible]नै:सहेति।अत्रबलिभीराजनमुक्तंदे
त्यरत्ने।तत्रमंत्र:।चतुरंगबलंमह्यं[illegible]रि[illegible]।सर्वत्रविजयोमेस्तुॐचल्पसादाक्षुरे
श्वरीति।गोडानबंधेज्योतिषे[illegible]राज[illegible]बहनपृथ्वेयथाक्रमं।शोलानंरवक्षनंप
श्येजलगोगोष्ठसन्निधौ।अस्यफलानि[illegible]।दशाश्वतंत्रेवक्ष्ययाः॥आश्विनपौर्णमासी
पराग्राह्या।सावित्रीव्रतमंतरेण[illegible]लोमाहरणेमास्योपरिइतिदीपिकायां।अत्रैवविशेषस्तिथि
तत्त्वेलिंगे।आश्विनेपौर्णमास्यांतुचरेज्जागरणंनिशि।कौमुदीसासमाख्याताकार्यालोके
विभूतये।कौमुद्यांपूजयेल्लक्ष्मीमिंद्रमैरावतस्थितं।सुगंधिनिशिसद्वेषअक्षैर्जागरणंचरेत

मा॥ निशीथे वरदा लक्ष्मीः को जागर्तीति भाषिणी॥ तस्मै नित्यं प्रदास्यामि अक्षैः क्रीडां करोति यः॥ अत्रै १४
वाश्वयुजीकर्मोक्तमाश्वलायनेनो आश्वयुज्यामाश्वयुजीकर्मेति॥ तत्र सर्वाह्नव्यापिनी ग्राह्या॥ दैवकर्म २८
त्वात्॥ आग्रयणं तु पर्वणि कार्यं शरद्याग्रयणं नाम पर्वणि स्यात्तदुत्तरं तत्र तिथौ न काले॥
तत्रापि शेषपर्वणि कार्यमिति प्रा... ...मासयोरेकर्मनैक... ...निर्णयामृता द
र्शेष्ट्याः परं पौर्णमास्येष्ट्याः ...प्रागित्यर्थः... ...परं तु कमाग्रयणकौ ...र्णमासा...त
दितिपीठदीपिकोक्ते॥ तत्राग्रयणं त्रेधा ना... ...यणं यवाग्रयणं श्यामा... ...यणं चेति
एषां कालस्तु कृत्तोप्यग्रहस्मेधी व्रीहियवान्यान्... ...सीतयार्यजेत श्यामा... ...रैर्वर्षास्वि
प काले नान्येन पुराणैर्वेति॥ आपस्तंबोपि वर्षासु श्यामाकैर्यजेत शरदि ...व्रीहिभिर्वसंते
यवैर्यथार्तुर्वेणुयवैरिति॥ तत्रापि श्यामाकाग्रयणमनित्यमितरत्तु अनाहिताग्नेर्नि ॥१५०॥
त्ये यवाग्रयणं च कार्यमिति स्मार्तवृत्तानुक्रमात्॥ स्मृते व्रीहियवदेवतासंबद्धानाममंत्रा १५०

Joint property of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5A)

र्णमास्यानाम्। आहिताग्नेस्तु कथं वाग्रयणस्यानित्यत्वं। स्याप्यनित्यत्वं। अपि वा क्रियाय
विषितिस्यान्नोत्राय डाग्नीध्याग्रयणेन समानतंत्रता। श्यामाकेस्तु अन्तरं कुर्यादित्याग्रय
णं। यद्दिवा तदपि समानतंत्रमित्यादि नारायणवृत्तौ परिश्रमवतां सुखं तन्नित्यमक्षोद्द
यपर्यन्तावदेव न तु बहुलिकादि विशा[illegible]कार्यमिति समत्यर्थस [illegible] उक्तं बोधायनेन
केशरस्वामिनाप्येवं। परिशिष्टे। श्यामा[illegible]त्येव यवैश्चान्यो [illegible] प्राप्यते तु
यते वश्यं नस्वातंत्र्य" प्रणीत्य[illegible]त्रि[illegible]डनोप्येवं यदा वेत्तदा [illegible] पौर्णमास्यां
क्रियते तदेककालत्वात् प्रधानयुज्य[illegible]समानतंत्रतां न वर्तिततः [illegible] त [illegible] तिरूता
एकबर्हिरिध्माज्येति सूत्रे स्पष्टमुक्तं। अस्याग्रयणाख्यायाष्टिस्तु कर्तृस्मृतिचंद्रिकायां का
त्यायनेन। नित्ययज्ञात्यये चैव वत्सेध्व देवद्वयस्य च। अनिष्ट्वा नवयज्ञेन नवान्नप्राशने
पात्भोजने पतितान्नस्य च रुद्रैश्वानरात्मवत्। कारिकापि। अकृताग्रयणो श्रीयान्नवान्नीय

(6)

निर्णयसिंधु। पृ.२।

दिवेनरः।वैश्वानरायकर्त्तव्यश्चरुःस्वसिद्धितःस्नुवेति।कण्विधानेतु।सम्भिंदरायामंत्रंच
वर्षेवर्षेजपेच्छतं।आयययं यदान्सूनंतदासंहरणमेतितदितिहुक्तं।एतच्चापदिमध्य
मासेकार्यमन्यथानेतिमाधवुक्तं।अथोप्याहिताग्निविशेषःशौनकादिभिर्ज्ञेयइत्य
लंभूयसा।। ।।इतिश्रीभट्टकमलाकरकृतेनिर्णयसिंधावाश्विनमासः।। ।।अथ
कार्तिके।तुलासंक्रमणेप्रागपरादश[illegible]टिकाःपुण्याः।रात्रौप्रागुक्तं।।अथकार्त्तिकस्ना
नंतत्रहृद्यावेंदोदयेविष्णुस्मृतिपा[illegible]मकरमेषेषुप्रातःस्नानंविधीयते।हवि
ष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनमितिस[illegible]सउक्तः।प्राच्यास्थेदतदेवाद्रियंतेदाक्षि
णात्यास्तुआश्विनस्यतुमासस्ययाशुक्ला[illegible]शीभवेत्।कार्त्तिकस्यव्रतानीहतस्यांवै
प्रारभेत्सुधीश्रुतिपाद्मेक्तिः।मार्गपार्वेनच।आरभ्यैकादशींशुक्लामाश्विनस्यतुमानवः।
प्रातःस्नानंप्रकुर्वीतयावत्कार्त्तिकमासकरइतिविष्णुरहस्योक्तेर्हेमाद्रौवादित्यपुराणे। ।।२४१।।
हरणमाश्वयुजेमासिपौर्णमास्यांसमाहितः।इत्युक्तामासंसमग्रंपरयावत्ततपसमा २५१

(6A)

ष्यते कार्त्तिकपौर्णमास्यामित्यंते । विधानं चाश्विनशुक्लैकादश्यां पौर्णमास्यां वारभ्य कार्त्तिकशुक्ल
कादश्यां पौर्णमास्यां वा समापयेदित्याह । मदनपारिजाते विष्णुः । कार्त्तिकं सकलं मासं नित्यस्नायी
जितेंद्रियः जपन्हविष्यभुक्शांतः सर्वपापैः प्रमुच्यते । अत्र देशविशेषः पाद्मे । कार्त्तिकं त्रकन्याकुरु
क्षेत्रे कोटिगुणो गंगायामपि तत्समः । ततोधिकः पुष्करे स्याद्द्वारावत्यां च भार्गव पुण्यएषा । पुष्करे
सहैव मुनयो मथुराधिका दुर्लभः कार्त्तिको विप्र मथुरायां नृणामिह । यत्रार्चितः स्वकं रूपं
नके ... भ्यः संप्रयच्छतीति इदं च स्नानं ... पंचनदे सकृत्स्नानेन लभ्यते । येयातिप्रश
संशातं समास्तपस्तप्त्वाप्नुते यत्प्राप्यते फ... कार्त्तिके पंचनदे सकृत्स्नानेन लभ्यते ।
कार्त्तिके विहिततीर्थयात्रो ब्रह्मचर्यपरायणः । स्नात्वा ... अभ्युदिते भानौ भानुजा ... स्यन्नीः कृतघ्न
त्यादि कार्त्तिके एवं चोक्तेः । भानुजो यमः । इदं च प्रातः स्नानं संध्यादिकं चाकार्यं तिविने तरक्रमनिधिक
रादिति वर्द्धमानः । यद्यपि प्रातः संध्यायाः सूर्योदये समाप्तिस्तथापि वचनबलादनुदिते होमवद्भ
विष्यति । स्नानमंत्रश्च तत्रैव । कार्त्तिकेहं करिष्यामि प्रातः स्नानं जनार्दन । प्रीत्यर्थं तव देवेश दामो
दर महासह । इमं मंत्रं समुच्चार्य मौनी स्नायाद्व्रती नरः इति । अर्घ्यमंत्रोपि तत्रैव । प्रतिनः कार्त्ति

के मासि स्नातस्य विधिवन्मम । गृहाणार्घ्यं मया दत्तं दनुजेंद्रनिषूदन ॥ नित्ये नैमित्तिके कृष्ण का
र्तिके पापनाशने । गृहाणार्घ्यं मया दत्तं राधया सहितो हरे । इमौ मंत्रौ समुच्चार्य मंत्रयोर्घ्यं प्रय
च्छति । सुवर्णपुष्परत्नाढ्यं हस्तशंखेन पुण्यवान् । सुवर्णहरणं पृथिवी तेन दत्ता न संशयः ।
एवं संहर्षस्निनाशात्कोऽत्र्य हस्नायात् । यारा ... न दत्र्य हस्नातस्तु कार्तिके । त्र्यमीतिपु
ण्यपवपुषः पुण्यनाशो भवेतिनिर्मला । इति माध... ॥ ॥ अथ मालाधारणं । तत्र स्कांदे द्वारका
माहात्म्ये निषेधकेशवे मालां तुलसीकाष्ठ ... हरते यो नरोत्तम या तस्य वै नास्ति पातकं । न
ष्ठत्या तुलसी मालां धात्रीमालां विशेषतः । महापा... हन्त्री धर्मकर्मार्थदायिनी ॥ विष्णुधर्मे । स्पृष्टशे
तुया निर्माल्यमानि धात्रीमालाकलौन्टणं तावद् ... हस्ना एव वैकुंठवसतिर्नवेत् । मालायुग्मं तु
यो नित्यं धात्रीतुलसीसंभवं । वहते कंठदेशे तु कल्पकोटि दिवं वसेत् । तुलसीकाष्ठसंभूते मालो
लल्लड न प्रिये । बिन नर्मिलाम हं कंठे कुरु मां लक्ष वल्लभं । एवं संप्राप्य विधिवन्मालां लक्षगास्ते प्रियो ॥ ॥१५२॥
पितो धारयेत् कार्तिके यो वै स गच्छेद् वैष्णवं पदं । मितिद्र न्नमूलं वित्यं । तथा काशीखंडे कार्तिके मासि मे यात्रा
वै ये. ह तात्र कितल्परेः । बिंदुतीर्थकृतस्थास्नाने स्तेषां मुक्तिर्न दूरतः । मार्गशीर्षे नंदादीपिकायीन्न सिंदू पुराणे

(7A)

अगस्तिकुसुमैर्देवं योर्चयेच्च जनार्दनं । दर्शनात्तस्य देवर्षे नरकं नाशुतेन रः ॥ विहाय सर्वपुष्पाणि मु
निपुष्पेण केशवं । कार्त्तिके योर्चयेद्भक्त्या वाजपेयफलं लभेत् ॥ स्कांदे कार्त्तिकमाहात्म्ये मालतीमाल
याविष्णुः केतक्या चैव हर्जितः ॥ समाः सहस्रं सुप्रीतो भवते मधुसूदनः ॥ द्वादश्यां योदये पाद्मे का
र्त्तिके नार्चितो यैस्तु कमलैः कमलेक्षणः । जन्मकोटिषु विप्रेंद्र भते षां कमला गृहे ॥ कार्त्तिके क
विंह्लायेषां नाम्नास्तु तैः कृता ते निर्दर्पिता व[illegible]सं ति त्रिदिवसदा ॥ तुलसीदलजं द्वयेण का
र्त्तिके योर्चयेद्धरिं । पत्रे पत्रे मुनिश्रेष्ठ मौ[illegible]तफलं ॥ तथा स्कांदे कार्त्तिकमाहात्म्ये धात्री
छायां तु यः कुर्यात् पिंडदानं महामुने । मुक्तिं प्रयां[illegible] रः प्रसादान्माधवस्य तु ॥ धात्रीफलविलि
प्तांगो धात्रीफलविभूषितः । धात्रीफलकृता[illegible]रो नारायणो भवेत् ॥ धात्रीछायां समाश्रि
त्य योर्चयेच्चक्रधारिणं । पुष्पे पुष्पेश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ तथा स्कांदे कार्त्तिकमासि
विप्रेंद्र धात्रीवृक्षोपशोभिते । वने दामोदरं विष्णुं चित्रान्नैस्तोषयेद्धरिं ॥ भूजेन पायसेनापि
तामं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्या स्वयं भुंजीत बंधुभिरिति ॥ तथा कार्त्तिके द्विदलं त्य

अतंगाद्युक्तं त्यक्त्वा दीपादानेपि कार्तिके माहात्म्ये। राजिकां मादिकं चैव नैवाद्यात्कार्तिके व्रती॥ द्विदलं
तिलतैलं च तथान्नं भावदूषितं। स्कांदेपि। कार्तिके वर्जयेत्तद्वद्द्विदलं बहुबीजकं। माषमुद्गम
सूराश्च चणकाश्च कुलुत्थकाः। निष्पावा राजमाषाश्च यत्राढक्यो द्विदलं स्मृतं। न तु नान्यापि शिंबी
नि सर्वाण्येतानि वर्जयेत्। अत्र केचिदुत्पत्तिसमये दलद्वयं यस्य भवति तद्भूतं सर्वमित्याहुः। द्वि
दलमुच्यत इत्याहुः। तदाहुरेनिर्बीजं [illegible] द्विदलं यावत्कुलं विना। दृश्यते यत्र सस्येषु
द्विदलं तन्निगद्यते इति। अन्येतु [illegible] मयने स्यानि भूक्षत्वा द्विदलात्मकं
स्यस्वरूपं तदेव वर्जयेदित्याहुः। तथा नारदीये [illegible] कार्तिके वर्जयेत्तैलं कार्तिके वर्जयेन्मधु। का
र्तिके वर्जयेत्कांस्यं कार्तिके शुक्तसंधितं। [illegible] भोजनं शुक्लपर्युषितं संधितं संधितं स
वणशाकः। तत्रैव कार्तिके [illegible] दीपदानाद्द्विवंशजे द्विति॥ तथा कार्तिके तुलतादी कान्द
एंजन्म विमोक्ष॥ तथा कार्तिके [illegible] सेवायः प्राजापत्य परोथवा। एकांतरोपवासी च त्रिरा ॥२५३॥
त्रोपोषितोपि वा। षड्रात्रं द्वादशाहं वा मासं वा वरवर्णिनि। एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन

(8 A)

नक्तोपवासेनत्रैलोक्यं भजते परमं पदं। अन्येपि नियमाः प्रोक्ताः। ग्राम्यमुखं स्कांदे।
व्रीह्योयवगोधूमप्रियंगुतिलसर्षपाः। एते वै सात्त्विकाः प्रोक्ताः स्वर्गमोक्षफलप्रदाः।
काश्मीरखंडे। ऊर्जे यवान्नमश्नीयाद्द्विवान्नमथवा पुनः। वृंताकं सूरणं चैव चणकं बिंबी च
वर्जयेत्। एषा वर्ज्याय देयाश्च। नोजे [illegible] ध्यायो विधातव्योऽतिनाकेन विकल्पयेत्। तथा
नारदीये। अत्रैतत्त्रयं यस्तु मासं [illegible] नादरात्त्रयं। तिर्यग्योनिमवाप्नोति नात्र कार्या
विचारणा। अन्यान्यपि तांबूलतैलाभ्यं [illegible] निषादवर्जनसंकल्परूपाणि प्रोक्ता
नि॥ ॥अथ कार्तिके आकाशदीपः [illegible] तुलामासे तु पुष्करपुराणे तुलायां तिल
तैलेन सायंकाले समागते। आकाशदीपं यो दद्यान्मासमेकं हरिं प्रति। महतीं श्रिय
माप्नोति रूपसौभाग्यसंपदमिति। तद्विधिस्तु हेमाद्रौ भविष्यपुराणे दिवाकरस्तो
वजमैत्रिज्ञतेज्यहादरुहरेणुरुषज्ञमात्रं। यूपाकृतिं यज्ञियवृक्षदारुमारोप्य लग्ना

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

वधतस्य मध्याह्ने च चाय तस्मोष्ट दद्यात तिरूल्याचिन्नविदष्टदिशान्नुसारी । तत्कर्णिका
यांतु महाप्रकाशो दीपश्च देयो दक्षगास्तथाष्टौ । निवेद्य धर्माय हराय कूर्म्यद्यामो दाम्नौ ।
रायाप्य यधर्मराडे । अष्टौ पतिन्यश्च थ ॥ सलिन्हन्यः अतेन्यएवाथ तमस्थिते
न्यदूति । अपरार्के चंन्यामीत्र तकः । ... दामोदरायनन्तसिद्धखायी । श्वोध
यास्तद । प्रदीपतेजयत्कामि नमोनं ... सिद्धति ॥ कार्तिककृष्णचतुर्थी करकच
तुर्थी सायंद्रोदयव्यापिनी ग्राह्या । तत् ... स्नानात् ॥ कार्तिककृष्णद्वादशी गोवत्स
द्वादशीसंज्ञा । साप्रदोषव्यापिनी ग्राह्या ... ये सत्वे स्वयपि यमवाक्यात् । वत्सपूजाव
टश्चेव कर्तव्या प्रथमेऽहनि ॥ इति निर्णयामृते निधानात् । अत्र विशेषो मदनरत्ने भवि
ष्ये । सवत्सां तुल्यवर्णां च पयस्विनीं । चंदनादिभिरालंभ्य पुष्पमालानिवेश्य । १५४
येत् । अर्घ्यं ताम्रमये पात्रे कृत्वा पुष्पाक्षतैर्जै: । पादमूले तु दद्याद्वै मंत्रेणानेन पांडव ।

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(९A)

क्षीरोदार्णवसंभूते सुरासुरनमस्कृते। सर्वदेवमये मातर्गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते॥ ततो
माषादिसंसिद्धान्वटकान्विनिवेदयेत्। सुरभिस्त्वं जगन्मातर्देवि विष्णुपदे स्थि
ता। सर्वदेवमये ग्रासं मया दत्तमिमं ग्रस॥ ततः। सर्वदेवमये देवि सर्वदेवैरलं
कृते मातर्ममाभिलषितं सफलं कुरु नंदिनी॥ इति प्रार्थयेत्। तथा तद्दिने तैल
पक्वं पयस्तथा क्षीरपक्वं युधिष्ठिर। ... तद्दिने वर्जयेत्। ज्योति
र्निबंधे नारदः। आश्विने कृष्णपक्षे तु द्वादश्यादिषु पंचसु। तिथिषूक्तः पूर्वरा
त्रे नृणां नीराजनाविधिः। नीराजयेयुर्देवांस्तु विप्रान्गाश्च तुरंगमान्। ज्येष्ठान्
श्रेष्ठाञ्जघन्यांश्च मातृमुख्याश्च योषितः। इति निर्णयामृते स्कांदे। कार्तिकस्या
सितेपक्षे त्रयोदश्यां निशामुखे। यमदीपं बहिर्दद्यादपमृत्युर्विनश्यतीति मंत्र
स्तु। मृत्युना पाशदंडाभ्यां कालेन श्यामया सह। त्रयोदश्यां दीपदानात्सूर्यजः प्रीयतां

Joint Project of Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मति॥ कार्त्तिककृष्णचतुर्दश्यां अनातेर्यद्रोदये तु यो गंतुं कुर्यात्॥ तदुक्तं हेमाद्रौ निर्णयामृते
मृतस्नानाविष्णु॥ कार्त्तिके कृष्णपक्षे तु चतुर्दश्यामिनोदये॥ अवश्यमेव कर्त्तव्यं स्नानं
नरकभीरुभिः॥ इनक्षये॥ मदनरत्ने विधूदय इति पाठः॥ इनोदय इति पाठात् सूर्योद
यात् पूर्वं त्रिसुहूर्ते स्नानं [illegible] तीर्थे गोडा [illegible] पारिणी याज्ञा तेव॥ पूर्वविद्धा चतुर्दशी
कार्त्तिकस्य सितेतरे॥ प्रदोषव्यापिनी [illegible] कुर्यादाप्यनमिति॥ स्मृतिदर्पणे पि॥ य
चतुर्दशी याश्वयुजस्य कृष्णा स्वात्यर्क्षयुक्ता [illegible] वसनाते [illegible] समन्यजन नरैस्तु
कार्यं सुगंधितैले न विनिर्मितिकामिति॥ [illegible] चंद्रोदय आह॥ आश्वयुक्कृष्णपक्षस्य
चतुर्दश्यां विधूदये॥ तिलतैलेन कर्तव्यं स्नानं नरकभीरुणेति॥ कृत्यचंद्रिकायां गर्गः॥ स्ना
नं न रैर्निरयलोकभीरुभिरिति॥ आत्मादर्शे पाठः॥ अत्र यद्यप्याश्वयुगित्युक्तं तथापि मासममान्त मासाभिप्रा ॥१५५
यो॥ तथा॥ तेषां च दीपदानं गंगादीपावघ्याश्वचतुर्दश्यां आप्येति शेषः॥ [illegible] स्नानं

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(10 A)

केतिकार्त्तिकशुक्लपक्षे तु दीचमावास्याघटीद्वयं दिशत्लंगत्नयाश्चेकव [illegible] गंक्षमाजिका
मिति देवीपुराणात् [illegible] कं॥ अत्र विशेषो हेमाद्रौ ब्राह्मे बलिजित्र तिपदि [illegible] यो तस्माघुर्वी
मकर्त्तव्यं अन्नातेत [illegible] मान चेः। तास्मिन्घृते ऊयो यस्य तस्य संवत्सरं ऊ [illegible] ततो विक
दृश्यक्षान्तनाशकरोन्नवदिति। दयितानश्वसहितै द्वैयासावल्लवेदी [illegible] शेतिः॥ अ
त्र गोवर्द्धनहस्त्रादिमार्गपाळीहरणादि [illegible] हेमाद्रौ निर्णयामृते च स्कांदे [illegible] त गोवर्द्ध
नं हस्त्य घृतं वापि समावरेत्। नृपाणां [illegible] गाय जीमरथ्यश्चोवाह दो [illegible] गोवर्द्ध
र्द्धनस्य गोमयेन कार्यं चित्रेण वा [illegible] वर्द्धन धराधार गोकुलत्राणकारक
कृबाहुकृतछायगवां कोटिप्रदो भव [illegible] सद्देर्याजोब तात्वानां धेनुरूपेण सं
स्थिता। धृतं वहति यज्ञार्थं मम पापं व्यपोहतु॥ तत्रैव स्कांदे ततः [illegible] अपराह्नसमये पूर्वस्यां
दिशि नारत। मार्गपाळीं प्रबध्नीयात् दुर्गस्तंभेथ पादये। कुशकाशमयीं दिव्यां लंब
केर्बहुभिर्मुनीन्द्र वीक्षयित्वा गजानश्वान्सायमस्यास्तले नयेत्। कृते होमे द्विजेन्द्रेषु

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com